

## АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

УДК 342.843.5

DOI <https://doi.org/10.32782/app.v75.2025.13>

**М. В. Афанасьєва**

*orcid.org/0000-0002-1139-0265*

*доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри конституційного права  
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**К. О. Щербина**

*orcid.org/0009-0009-5936-5585*

*студентка II курсу  
факультету судового та міжнародного права  
Національного університету «Одеська юридична академія»*

### ГОЛОСУВАННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ НА ПОВОЄННИХ ВИБОРАХ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

**Вступ.** Голосування є наріжним каменем будь-якого демократичного суспільства, надаючи громадянам засоби для формування державної та місцевої політики. Це фундаментальна демократична практика, яка відображає волю народу та забезпечує публічну владу, що є підзвітною та контрольованою. Акт голосування – втілює сутність народовладдя. Це не просто позначка у списку громадянських справ, це механізм, за допомогою якого громадяни активно формують траєкторію розвитку своєї країни.

У 2022 році Україна зіткнулася з повномасштабним вторгненням, що кардинально змінило соціально-політичний ландшафт країни. Мільйони громадян були змушені покинути свої домівки та шукати притулок за кордоном, що призвело до безпрецедентного збільшення української діаспори по всьому світу. Сьогодні, за оцінками різних організацій, за межами України проживають кілька мільйонів громадян, які натомість зберігають право брати участь у політичному житті своєї країни. Як буде організовано голосування для цих людей на повоєнних виборах? Чи будуть враховані всі правові та організаційні аспекти, які гарантують їхні демократичні права?

Питання голосування громадян України за кордоном на повоєнних виборах є складним та багатогранним завданням. Воно охоплює юридичні аспекти, логістичні виклики, а також політичну волю забезпечити прозорість та інклюзивність виборчого процесу. У світовій практиці вже існують приклади дострокового голосування, голосування через пошту та в електронному форматі, однак їх застосування потребує ретельної адаптації до українського контексту. В умовах повоєнного відновлення України необхідно враховувати не тільки технічні питання організації виборів, а й довіру громадян до виборчої системи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасне доктринальне забезпечення голосування громадян України за кордоном на повоєнних виборах є досить обмеженим. Ця тематика більше привертає увагу міжнародних організацій з виборчих питань (IFES, International IDEA) та представників органів публічної влади України, які безпосередньо забезпечують організацію та проведення виборів у Закордонному виборчому окрузі (Центральна виборча

комісія, Міністерство закордонних справ, дипломатичні установи). Зазначене викликає необхідність проведення комплексного аналізу можливих моделей голосування українських виборців за кордоном та їхньої відповідності конституційним принципам, а також оцінювання ризиків та перспектив впровадження нових способів голосування у виборчий процес.

**Мета дослідження** – аналіз ключових викликів та можливостей, пов'язаних із забезпеченням активного виборчого права громадян України, які перебувають за кордоном, під час повоєнних виборів. Основна увага буде приділена правовим механізмам, організаційним аспектам та міжнародному досвіду, які можуть бути корисними при розробці ефективної та прозорої системи голосування для українців за кордоном.

У дослідженні застосовано комплексний підхід, що включає аналіз нормативно-правових актів, порівняльний аналіз міжнародного досвіду, експертні оцінки, а також методи прогнозування та моделювання можливих сценаріїв організації виборчого процесу. Використано емпіричні методи, зокрема аналіз статистичних даних щодо української діаспори, а також контент-аналіз офіційних документів та досліджень міжнародних організацій.

**Виклад основного матеріалу.** За даними Інституту демографії та проблем якості життя Національної академії наук України, чисельність населення країни на початок 2022 року складала 42 мільйони осіб. Однак, на липень 2024 року ця кількість знизилась до 35,8 мільйона осіб. Зазначену зміну в чисельності можна пояснити значними демографічними втратами, спричиненими збройним конфліктом. Зокрема, на територіях України, де органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, на липень 2024 року проживало лише 31,1 мільйона осіб. Ці дані відображають не тільки загальне скорочення населення, але й процеси переміщення осіб та зміни демографічної ситуації в умовах воєнного стану (Білоус, 2024).

З початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року значна кількість українців була змушена залишити країну. Згідно з оцінками Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), на сьогодні 10,6 мільйона українців стали переміщеними особами внаслідок війни, що складає майже чверть довоєнного населення країни. З цієї кількості 3,7 мільйона осіб змушені були покинути свої домівки, перебуваючи на території України, в той час як 6,9 мільйона громадян продовжують перебувати за кордоном, отримуючи статус тимчасового захисту переважно у європейських країнах (Леклерк, 2025).

За даними Міністерства закордонних справ України, станом на червень 2023 року за межами України перебуває 8 мільйонів 177 тисяч громадян, що становить близько 20% від загальної чисельності населення країни до початку повномасштабного вторгнення. Ці цифри були надані у відповідь на запит Громадянської мережі ОПОРА (Опора, 2023). Однак, необхідно зазначити, що точні дані про кількість українських громадян за кордоном відсутні, оскільки різні організації та установи застосовують різні методології для підрахунку цього показника.

За даними Євростату кількість українських громадян на кінець листопада 2024 року по країнам складає: у Німеччині перебуває 1,2 млн осіб, у Польщі – 988 тис., у Чехії – 385 тис. Водночас, у Чехії на 1 тисячу населення припадає 35,3 українських біженців – найбільше серед усіх країн ЄС (Перун, 2024). Лише дві інші європейські країни, які не є членами ЄС, мають більшу частку: у Молдові – 47,3 українців, а в Чорногорії – 34 українці на 1 тис. жителів. Ще 1,3 млн українців, за даними ООН, стали біженцями в Росії чи Білорусі (Центр економічної стратегії, 2025).

Крім того, відсутня точна статистика щодо кількості дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення. Як зазначає Освітній омбудсмен України, «немає точної статистики, скільки дітей виїхали з України з 24.02.2022» (Cedos). За оцінками О. Зеленської, «понад 2 мільйони наших дітей виїхали за межі країни, щоб урятуватися» (Укрінформ). Подібні дані наводить і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), зазначаючи, що війна змусила понад 2 мільйони українських дітей залишити країну (UNICEF, 2022).

Статистичні дані щодо структури українських громадян, які отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи, свідчать про наступний розподіл: 46,1% становлять жінки, 33,2% – діти, 20,7% – чоловіки (Леклерк, 2025). Виходячи з цього, з 6,9 мільйонів громадян України, які виїхали за кордон, приблизно 2,3 мільйона є дітьми, а решта 4,6 мільйона – дорослими, серед яких переважна більшість має право голосу на виборах.

За даними Державного реєстру виборців, щодо динаміки зміни кількості виборців станом на 31 грудня 2019 року загальна кількість виборців складала – 35 477 188 виборців. Станом на день голосування в першому турі президентських виборів 2019 року, в Закордонному виборчому окрузі налічувалось 552 357 виборців (що складало приблизно 1.5% всіх виборців). А станом на 31 січня 2025 року за даними Державного реєстру виборців кількість зареєстрованих виборців у Закордонному виборчому окрузі – 569 224 виборців (*Центральна виборча комісія, 2025*).

Таким чином, кількість виборців за кордоном зараз складає близько 4,6 мільйона дорослих громадян України, що виїхали та близько 500 тисяч, що вже мешкали за кордоном та були зареєстровані у консульстві, це близько 5,1 мільйонів виборців. Ймовірно певний відсоток громадян України після скасування чи припинення воєнного стану повернуться в Україну, але як зазначила Віце-Прем'єр-Міністр – Міністр економіки: «без безпекових гарантій мільйони українців за кордоном не повертатимуться» (*Свириденко, 2025*). Тобто маємо виходити з того, що кількість виборців за кордоном в порівнянні з довоєнним періодом збільшилась у 8–9 разів і потрібні нормативні та організаційні заходи реагування з боку держави.

Закордонний виборчий округ традиційно відрізняється від звичайних округів низькою явкою виборців, яка становить лише 10–15% порівняно з понад 50% в Україні. Так у 2014 році на закордонних виборчих дільницях під час виборів Президента України проголосували майже 73 тисячі українців, у першому турі президентських виборів 2019 року – ледве більше 53 тисяч. У країнах із добре організованими українськими громадами явка трохи вища (*Радіо Свобода, 2019*). Основною причиною цього є великі територіальні розміри виборчих дільниць, що ускладнює доступ виборців до місць голосування. Навіть ті, хто дістається до дільниць, часто змушені стояти в довгих чергах.

За даними Центральної виборчої комісії під час чергових президентських виборів у 2019 році було утворено 101 виборчу дільницю на закордонному виборчому окрузі. А станом на день голосування на парламентських виборах 2019 року у 72 країнах світу діяли 102 виборчі дільниці. Зокрема, 5 виборчих дільниць було відкрито у Німеччині, по 4 – в Польщі, Італії, США, по 3 – в Іспанії, Туреччині, Китаї та Канаді (*Центральна виборча комісія, 2019*).

Ці ж країни входять у перелік країн, в яких українці традиційно активно голосують, це Італія, Німеччина, США, Чехія, Португалія. У 2019 році на виборах Президента України українці саме в Празі, Берліні, Мюнхені та Дюссельдорфі вишикувалися у великі черги, щоб проголосувати (*Айвазовська, 2019*).

Давайте порівняємо на прикладі Німеччини кількість виборців на виборчих дільницях у 2019 році та ймовірну кількість виборців на повоєнних виборах. Відомо, що у Німеччині статус тимчасового захисту мають близько 1,2 млн осіб. Станом на березень 2024 року, в Федеративній Республіці зареєстровано понад 350 тисяч дітей з України віком до 18 років (*Арович, 2024*). Тобто близько 850 тисяч українських виборців перебуває у Німеччині.

Згідно з відомостями ЦВК кількість виборців, включених до списків виборців на п'ятьох виборчих дільницях у Німеччині (Берлін, Гамбург, Дюссельдорф, Мюнхен, Франкфурт-на-Майні) під час проведення президентських виборів у 2019 році складала 91 369 виборців (*Центральна виборча комісія, 2019*). Тобто можемо припустити, що кількість українських виборців у Німеччині зростає з того часу у 9 разів. Таким чином, наявність 5 виборчих дільниць, які існували на попередніх виборах у Німеччині, є критично недостатньою для проведення повоєнних виборів і має бути збільшена.

Голосування за кордоном завжди супроводжувалося низькою явкою виборців та недостатньою мотивацією через логістичні труднощі та значні черги на виборчих дільницях. У разі якщо умови організації та проведення всеукраїнських виборів за кордоном залишаться на довоєнному рівні, то кількість осіб, які фактично зможуть проголосувати буде катастрофічно малою.

Для подолання вірогідних викликів щодо організації та проведення голосування громадян України за кордоном на повоєнних виборах можна запропонувати кілька шляхів.

**1. Відкриття додаткових дипломатичних представництв.** Посол України в Польщі ще у 2019 році в інтерв'ю BBC News Україна повідомив, що направив до Міністерства закордонних справ запит щодо створення додаткових дипломатичних представництв у зв'язку зі значним зростанням кількості громадян України в Польщі. У Міністерстві підтвердили, що на той момент

планували відкрити лише одне нове консульство у Вроцлаві в 2020 році (Червоненко, 2019). Водночас, масштабне впровадження цієї ініціативи у повоєнний період є малоімовірним через значні фінансові витрати, необхідні для створення та утримання нових дипломатичних установ.

2. Альтернативним підходом є внесення змін до законодавства, які дозволять *відкривати одразу дві виборчі дільниці при одному консульстві*. Такий варіант пропонує експерт з виборчого права А. Магера, зазначаючи, що це забезпечить мінімальні фінансові витрати порівняно з відкриттям нових дипломатичних установ (Червоненко, 2019).

Цей крок може частково покращити організацію виборчого процесу за кордоном, зменшивши черги на виборчих дільницях і підвищивши загальну ефективність голосування. Водночас такий підхід не стане комплексним вирішенням проблеми, оскільки значна частина громадян України, які перебувають за кордоном, усе ще матиме обмежений доступ до виборчих дільниць через значні відстані до консульських установ. Таким чином, хоча запропоноване рішення є фінансово доцільним, воно не усуває ключові логістичні бар'єри, які перешкоджають реалізації виборчих прав громадян України за кордоном.

3. Один з можливих підходів до поліпшення ситуації з голосуванням за кордоном полягає *у зміні правил його проведення*. Одним із ключових кроків, що може суттєво змінити ситуацію, є надання дозволу на відкриття виборчих дільниць не лише на території офіційних дипломатичних установ України.

Центральна виборча комісія виступила з пропозицією, що міститься в Постанові від 27 вересня 2022 року № 102 «Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні». Вона передбачає створення додаткових закордонних виборчих дільниць для виборців, які перебувають або будуть перебувати на день голосування за кордоном. Такі дільниці можуть бути організовані при закордонних дипломатичних установах або поза їх межами та матимуть відповідні приміщення для голосування і роботи комісії (Центральна виборча комісія, 2022).

У Постанові також пропонується дозволити утворення виборчих дільниць як при дипломатичних установах, так і за їх межами, за згодою компетентних органів іноземних держав. Міністерство закордонних справ України буде залучено до цього процесу, оскільки питання утворення дільниць за кордоном стосується міжнародних відносин.

4. Ще один з можливих варіантів – голосування до дня виборів. Мова йде про *дострокове або багатоденне голосування*, тобто коли у виборця є декілька днів, коли можна звернутися до виборчої дільниці.

Слід зазначити, що у Європі дострокове голосування дозволено всім виборцям (навіть в межах країни) у Данії, Естонії, Фінляндії, Латвії, Норвегії, Португалії, Швеції та Швейцарії. Ісландія, Мальта та Словенія дозволяють дострокове голосування лише для деяких категорій виборців. В Америці дострокове голосування дозволено всім виборцям у Канаді, Колумбії та більшості штатів США. У 2020 році, з початком пандемії Covid-19, деякі країни розширили або вперше запропонували дострокове голосування з метою зменшити ризик інфікування в день виборів (International IDEA, 2023).

У процесі громадських обговорень в Україні, що проводилися в межах підготовки законодавчих ініціатив Центральною виборчою комісією, одним із можливих варіантів було запропоновано впровадження як раз механізму дострокового голосування (Центральна виборча комісія, 2022). Зокрема, йшлося про можливість надання виборцям за кордоном права проголосувати напередодні основного дня виборів, тобто в суботу.

Запропонований підхід зумовлений необхідністю розширення доступу виборців до виборчих дільниць, враховуючи значну кількість громадян України, які на момент проведення виборів перебуватимуть за кордоном. До того ж обмежена кількість закордонних виборчих дільниць та потреба у додаткових ресурсах і часу для їх відвідування можуть негативно позначитися на загальній явці виборців. Впровадження дострокового голосування може сприяти збільшенню участі виборців у виборах за кордоном, пом'якшуючи логістичні труднощі.

Разом із тим, постає необхідність врахування конституційних аспектів цього питання. Відповідно до статей 77 та 103 Конституції України, чергові вибори до Верховної Ради України

мають проводитися в останню неділю жовтня, а вибори Президента України – в останню неділю березня. Відтак голосування в будь-який інший день окрім неділі може бути розцінене як відхід від конституційних норм. Для вирішення можливих правових колізій щодо запровадження дострокового голосування може бути ініційовано звернення до Конституційного Суду із конституційним поданням. Це дозволить отримати офіційне тлумачення норм Основного Закону щодо проведення виборів «в останню неділю» відповідного місяця та визначити можливість законодавчого закріплення дострокового голосування без зміни основного дня виборів і з дотриманням усіх процедур підрахунку голосів та встановлення результатів виборів відповідно до чинного законодавства.

5. Ще один варіант вирішення питання голосування виборців за кордоном це *дистанційне голосування* (електронне голосування, голосування поштою).

Голосування поштою означає метод голосування, за якого виборці отримують і заповнюють свої паперові бюлетені в неконтрольованому середовищі (наприклад, удома), а потім надсилають заповнені бюлетені в зворотному конверті з особистими даними до виборчих органів для обробки та підрахунку. У сучасних версіях цього методу виборці також можуть помістити заповнений бюлетень в спеціальний контейнер чи захищену виборчу скриньку (*International IDEA, 2023*).

Європейський виборчий стандарт (CDL (2002) 7rev), передбачає, що голосування поштою можна допускати тільки у тому разі, якщо пошта працює надійно й безпечно; коло тих, хто має право голосувати поштою, може бути звужене до осіб, які перебувають у лікарнях або в ув'язненні, або людей з обмеженими можливостями пересуватися, або осіб, що проживають за кордоном, виключаючи всяку можливість махінацій і залякування (*Ключковський, С. 55*).

Окрім того, на рівні міжнародного досвіду існують різні практики організації поштового голосування, зокрема у деяких країнах поштові служби працюють з високим рівнем чіткості та надійності, тоді як в інших – практика залишається ненадійною. У такій ситуації виникає ризик, що бюлетені, доставлені із запізненням або пошкоджені, не будуть враховані належним чином, що вплине на загальну довіру до виборчого процесу.

Таким чином, введення поштового голосування в Україні має як переваги, так і значні недоліки. Одним із основних ризиків є неможливість забезпечити таємницю голосування, оскільки бюлетені заповнюються в неконтрольованому середовищі. Відсутність належного контролю за процесом може призвести до маніпуляцій, впливу та втручання у результат голосування. Додатково, робота поштових служб, зокрема під час воєнного стану, може бути ненадійною. Поштові бюлетені можуть бути не доставлені вчасно або взагалі не доставлені, що ставить під сумнів легітимність результатів голосування.

Електронне голосування являє собою систему, що забезпечує можливість подання бюлетенів за допомогою комп'ютерного з'єднання. Застосування цього методу голосування породжує обґрунтовані занепокоєння щодо забезпечення таємниці волевиявлення. Формування правової та організаційної бази для впровадження електронного голосування є складним завданням, оскільки воно передбачає суттєві зміни в підходах до організації виборів. Важливим аспектом є забезпечення гарантій для виборців і захисту результатів голосування незалежно від форми його проведення – традиційної чи електронної. Для мінімізації ризиків, пов'язаних із потенційними кібератаками або зовнішнім втручанням, необхідно передбачити впровадження таких механізмів, як сертифікація виборчих систем, а також залучення ІТ-фахівців для розробки відповідних засобів захисту. Проведення досліджень щодо можливостей застосування електронного голосування, а також реалізація пілотних проєктів, розглядається як необхідний етап перед його повноцінним запровадженням (*International IDEA, 2023*).

Повоєнні вибори в Україні, за словами голови Центральної виборчої комісії, є надзвичайно складними та відповідальними подіями. В умовах післявоєнної ситуації будь-які кардинальні нововведення у виборчому процесі можуть бути ризикованими, оскільки вони здатні дестабілізувати ситуацію (*Радіо Свобода, 2025*). Зокрема, електронне та поштове голосування розглядаються як потенційні інструменти, що, незважаючи на певні переваги, мають численні недоліки, які роблять їх застосування в Україні на даний момент проблематичним.

Одним із головних аргументів проти використання електронного голосування є недосконалість технологічного та правового забезпечення, що не гарантує належного рівня безпеки

та захисту даних. Це питання вже було зняте з порядку денного Центральною виборчою комісією, оскільки на сьогоднішній день Україна не готова до запровадження такого нововведення в умовах війни. Поштове голосування, яке практикується в низці країн, є новим для України і, на думку експертів, є небезпечним. На даний момент, враховуючи специфічні умови та виклики, що постають перед країною під час війни, ці механізми голосування не можуть бути реалізовані без відповідних гарантій безпеки та конфіденційності.

Оптимальним рішенням для повоєнних виборів може бути комбінація кількох запропонованих варіантів: розширення кількості та географії виборчих дільниць і запровадження дострокового багатоденного голосування. Водночас необхідно враховувати фінансову складову та конституційні аспекти, що дозволить забезпечити легітимність виборчого процесу та дотримання виборчих прав громадян України, незалежно від їхнього місця перебування. Однак, який би варіант чи варіанти подолання викликів закордонного голосування не були впроваджені в Україні, слід пам'ятати, що законодавчого забезпечення потребують: визначення місця підрахунку голосів, належний ланцюг збереження та транспортування бюлетенів та ефективна система передачі результатів.

Таким чином, подолання викликів щодо організації та проведення голосування за кордоном є ключовими для забезпечення демократичних стандартів, справедливості та точності результатів волевиявлення в повоєнній Україні і потребують свого вирішення вже зараз.

**Висновки.** Масштаби вимушеної міграції громадян внаслідок збройного конфлікту та їхній виборчий потенціал вказують на серйозні зміни в демографічній ситуації України. За оцінками міжнародних організацій, понад 6,9 мільйона українців перебувають за кордоном, що значно змінює електоральну картину. Розглянута проблематика голосування громадян України за межами країни демонструє складність та багатовимірність цього питання, зумовлену організаційними, фінансовими, правовими та технічними чинниками. Аналіз існуючих викликів та запропонованих рішень дозволяє дійти кількох важливих висновків.

Однією з основних проблем є недостатня кількість виборчих дільниць за кордоном, що ускладнює реалізацію виборчих прав громадян. Рішенням може бути відкриття додаткових виборчих дільниць або дипломатичних установ, але це потребує значних фінансових ресурсів. Зміни в законодавстві, що дозволяють відкриття двох дільниць при одному консульстві, є більш доцільними, але не вирішують проблему віддаленості. Створення виборчих дільниць поза дипломатичними установами дозволяє розширити географію, але потребує узгодження з урядами інших країн і забезпечення безпеки. Впровадження дострокового голосування може підвищити явку виборців, однак вимагає змін до законодавства та узгодження з Конституцією України. Дистанційне голосування, зокрема електронне та поштове, є перспективним, але потребує вирішення питань безпеки, збереження таємниці голосування та мінімізації ризиків маніпуляцій, що малоймовірно забезпечити у скорочений та складний передвиборчий період по завершенню воєнного стану.

Загалом, підвищення доступності виборчого процесу для громадян України за кордоном є складним завданням, що потребує всебічного аналізу, законодавчих ініціатив та міжнародного співробітництва. Забезпечення виборчих прав громадян України, що перебувають за кордоном, вимагає комплексного підходу, який включає покращення інфраструктури голосування, підвищення поінформованості серед виборців та адаптацію виборчої системи до нових реалій. Це буде одним з ключових факторів у забезпеченні демократичності виборчого процесу в умовах повоєнного відновлення країни.

#### Література

- Айвазовська, О. (2019, лютий 1). Айвазовська про вибори за кордоном: найбільше українці голосують в країнах, де є об'єднана громада. *Українське радіо*. <https://ukr.radio/news.html?newsID=84706>
- Арович, В. (2024, березень 29). «Путін натисне червону кнопку – й українців не буде». Історії дітей-біженців, яких цькують у школах Німеччини. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/ty-iak-buling-ksenofobiia-nimechchyna-bizhentsi/32881331.html>
- Білоус, О. (2024, жовтень 2). Скільки населення в Україні: оцінка на сьогодні та прогноз до 2051 року. *РБК-Україна*. <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naselennya-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html>
- Червоненко, В. (2019, квітень 9). Вибори 2019: чому так мало українців голосують за кордоном. *BBC News Україна*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47852365>

- Cedos. (н.д.). Вплив війни на середню освіту в Україні: виклики та перспективи. Cedos. <https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-osvitu-v-ukrayini-vyklyky-ta-perspektyvy/>
- Центральна виборча комісія. (2025). *Державний реєстр виборців*. [https://www.drv.gov.ua/portal/cm?option=ext\\_num\\_voters&pdt=1&pmn\\_id=127](https://www.drv.gov.ua/portal/cm?option=ext_num_voters&pdt=1&pmn_id=127)
- Ключковський, Ю. (Ред.). (2009). *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи* (2-е вид., випр. і допов.).
- UNICEF. (2022, червень 17). Зараз у світі переміщено майже 37 мільйонів дітей – більше, ніж коли-небудь. *UNICEF Україна*. <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-37-million-children-displaced-worldwide-highest-number-ever-recorded>
- Свириденко, Ю. (2025, лютий 23). Найбільша проблема української економіки – брак кадрів. Без гарантій безпеки люди не повернуться в Україну. *Hromadske*. <https://hromadske.ua/ekonomika/240216-naybilsha-problema-ukrayinskoji-ekonomiky-brak-kadriv-bez-harantiy-bezpeky-liudy-ne-povernutsia-v-ukrayinu-svirydenko>
- Перун, В. (2024). Євростат: 4,3 мільйона громадян, що залишили Україну, мають статус тимчасового захисту в ЄС. *LB.ua*. [https://lb.ua/society/2024/03/10/602675\\_ievrostat\\_43\\_milyona\\_gromadyan\\_shcho.html](https://lb.ua/society/2024/03/10/602675_ievrostat_43_milyona_gromadyan_shcho.html)
- Леклерк, Ф. (2025, лютий 18). Після 3 років війни українці потребують миру та допомоги. *Організація Об'єднаних Націй Україна*. <https://goo.su/2bxmEbi>
- Центральна виборча комісія. (2022, вересень 27). Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні: Постанова № 102. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text>
- Центральна виборча комісія. (2019, квітень 5). *Протокол Центральної виборчої комісії про підсумки голосування в межах закордонного виборчого округу*. [https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/vpu\\_2019\\_protokol\\_zvo\\_05.04.2019.pdf](https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/vpu_2019_protokol_zvo_05.04.2019.pdf)
- Радіо Свобода. (2025, лютий 19). Голова ЦВК розповів, чи можливо в Україні провести вибори онлайн або поштою. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-holova-tsvk-vybory-v-ukrayini-onlayn-poshta/33320851.html>
- Радіо Свобода. (2019, квітень 1). Клімкін: явка на українських виборах за кордоном впала з 2014 року на 27%. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-klimkin-vybory-svit/29854745.html>
- Центр економічної стратегії. (2025, березень 3). Українські біженці після трьох років за кордоном: четверта хвиля дослідження. *Центр економічної стратегії*. [https://ces.org.ua/refugees\\_fourth\\_wave/](https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/)
- ОПОРА. (2023, липень 5). Через повномасштабне вторгнення Росії за кордоном перебуває близько 20% українців – дослідження ОПОРИ. *ОПОРА – Громадянська мережа*. <https://www.oporaua.org/viyna/cherez-povnomasshtabne-vtorhennia-rosiyi-za-kordonom-perebuvaie-blizko-20-ukrayintsiv-doslidzhennia-opori-24792>
- Укрінформ. (н.д.). Понад 2 мільйони дітей виїхали з України через війну. *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3831526-ponad-2-miljoni-ditej-viihali-z-ukraini-cerez-vijnu.html>
- International IDEA. (2023). *Special Voting Arrangements: International IDEA Handbook*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. [https://www.idea.int/sites/default/files/2023-11/special-voting-arrangements-international-idea-handbook\\_0.pdf](https://www.idea.int/sites/default/files/2023-11/special-voting-arrangements-international-idea-handbook_0.pdf)

### References

- Aivazovska, O. (2019, February 1). Aivazovska pro vybory za kordonom: naibil'she ukrainsi holosuiut v krainakh, de ye obiednana hromada [Aivazovska on elections abroad: Ukrainians vote the most in countries where there is a united community]. Retrieved from [<https://ukr.radio/news.html?newsID=84706>] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]
- Arovyh, V. (2024, March 29). "Putin natysne chervonu knopku – y ukrainsiv ne bude": istorii ditei-bizhentsiv, yakhykh tskuiut u shkolakh Nimechchyny ["Putin will press the red button – and there will be no Ukrainians": stories of refugee children bullied in German schools]. Radio Svoboda. Retrieved from [<https://www.radiosvoboda.org/a/ty-iak-buling-ksenofobiia-nimechchyna-bizhentsi/32881331.html>] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]
- Bilous, O. (2024, October 2). Skilky naselennia v Ukraini: otsinka na sohodni ta prohnaz do 2051 roku [How many people live in Ukraine: an estimate for today and a forecast until 2051]. RBC-Ukraine. Retrieved from [<https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naselennya-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html>] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]
- Chervonenko, V. (2019, April 9). Vybory 2019: chomu tak malo ukrainsiv holosuiut za kordonom [Elections 2019: why do so few Ukrainians vote abroad]. BBC News Ukraina. Retrieved from [<https://www.bbc.com/ukrainian/features-47852365>] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Vplyv viiny na seredniu osvitu v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy [The impact of war on secondary education in Ukraine: challenges and perspectives]. Cedos. Retrieved from [https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-osvitu-v-ukrayini-vyklyky-ta-perspektyvy] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Derzhavnyi reiestr vyborciv [State Voter Register]. Retrieved from [https://www.drv.gov.ua/portal/cm?option=ext\_num\_voters&pdt=1&pmn\_id=127] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Yevropeyskyi demokratychnyi dorobok u haluzi vyborchoho prava [European democratic achievements in the field of electoral law]. (2009). Venetian Commission, Parliamentary Assembly, Committee of Ministers, Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe (2nd ed., revised and supplemented). Edited by Yu. Kliuchkovskyi. Kyiv. [in Ukrainian]

Zaraz u sviti peremishcheno maizhe 37 milioniv ditei – bilshe, nizh koly-nebud [Nearly 37 million children displaced worldwide – the highest number ever recorded]. (2022, June 17). UNICEF. Retrieved from [https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/copy-nearly-37-million-children-displaced-worldwide-highest-number-ever-recorded] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Naibilsha problema ukraïnskoi ekonomiky – brak kadriv. Bez harantii bezpeky liudy ne povernutsia v Ukrainu – Svyrydenko [The biggest problem of the Ukrainian economy is the lack of personnel. Without security guarantees, people will not return to Ukraine – Svyrydenko]. (2025, February 23). Hromadske. Retrieved from [https://hromadske.ua/ekonomika/240216-naybilsha-problema-ukrayinskoyi-ekonomiky-brak-kadriv-bez-harantiy-bezpeky-liudy-ne-povernutsia-v-ukrayinu-svyrydenko] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Perun, V. (2024, March 10). Yevrostat: 4,3 miliona hromadian, shcho zalyshyly Ukrainu, maiut status tymchasovoho zakhystu v YeS [Eurostat: 4.3 million citizens who left Ukraine have temporary protection status in the EU]. LB.ua. Retrieved from [https://lb.ua/society/2024/03/10/602675\_ievrostat\_43\_milyona\_gromadyan\_shcho.html] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Leclerc, F. (2025, February 18). Pislia 3 rokiv viiny ukraïntsi potrebuïut myru ta dopomohy [After 3 years of war, Ukrainians need peace and aid]. United Nations Ukraine. Retrieved from [https://goo.su/2bxmEbi] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Pro propozyzii shchodo vdoskonalennia zakonodavstva Ukrainy, spriamovani na zabezpechennia pidhotovky ta provedennia vyboriv pislia prypynennia chy skasuvannia voïennoho stanu v Ukraini [On proposals for improving Ukrainian legislation aimed at ensuring the preparation and conduct of elections after the termination or cancellation of martial law in Ukraine]. (2022, September 27). Resolution of the Central Election Commission No. 102. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Protokol Tsentralnoi vyborchoi komisii pro pidsumky holosuvannia v mezhakh zakordonnogo vyborchoho okruhu [Protocol of the Central Election Commission on the results of voting within the foreign electoral district]. (2019, April 5). Central Election Commission. Retrieved from [https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/vpu\_2019\_protokol\_zvo\_05.04.2019.pdf] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Holova TsVK rozpoviv, chy mozhlyvo v Ukraini provesty vybory onlain abo poshtoiu [The head of the Central Election Commission spoke about the possibility of conducting elections online or by mail in Ukraine]. (2025, February 19). Radio Svoboda. Retrieved from [https://www.radiosvoboda.org/a/news-holova-tsvk-vybory-v-ukrayini-onlayn-poshta/33320851.html] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Klimkin: yavka na ukraïnskykh vyborakh za kordonom vpala z 2014 roku na 27% [Klimkin: voter turnout in Ukrainian elections abroad has fallen by 27% since 2014]. (2019, April 1). Radio Svoboda. Retrieved from [https://www.radiosvoboda.org/a/news-klimkin-vybory-svit/29854745.html] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Ukraïnski bizhentsi pislia tr'okh rokiv za kordonom: chetverta khvyliia doslidzhennia [Ukrainian refugees after three years abroad: fourth wave of research]. (2025, March 3). Center for Economic Strategy. Retrieved from [https://ces.org.ua/refugees\_fourth\_wave] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Cherez povnomasshtabne vtorhnennia Rosii za kordonom perebuvaie blyzko 20% ukraïntsiv – doslidzhennia OPORY [Due to Russia's full-scale invasion, about 20% of Ukrainians are abroad – OPORA research]. (2023, July 5). OPORA – Civic Network. Retrieved from [https://www.oporaua.org/viyna/cherez-povnomasshtabne-vtorgnennia-rosiyyi-za-kordonom-perebuvaie-blizko-20-ukrayintsiv-doslidzhennia-opori-24792] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

Ponad 2 milioni ditei viikhaly z Ukrainy cherez viinu [More than 2 million children left Ukraine because of the war]. Ukrinform. Retrieved from [https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3831526-ponad-2-miljoni-ditej-viihali-z-ukrayini-cerez-vijnu.html] (accessed March 11, 2025). [in Ukrainian]

International IDEA. (2023). Special Voting Arrangements: International IDEA Handbook. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Retrieved from [https://www.idea.int/sites/default/files/2023-11/special-voting-arrangements-international-idea-handbook\_0.pdf] (accessed March 11, 2025).

**Анотація**

**Афанасьєва М. В., Щербина К. О. Голосування громадян України за кордоном на повоєнних виборах: виклики та шляхи подолання.** – Стаття.

Дослідження присвячене аналізу проблеми організації та проведення голосування громадян України, які перебувають за кордоном, у контексті повоєнних виборів. Актуальність теми зумовлена безпрецедентними масштабами вимушеної міграції українців унаслідок повномасштабного вторгнення у 2022 році. За різними оцінками, кількість громадян України, що перебувають за межами країни, перевищує 6,9 мільйона осіб, що суттєво змінює електоральну картину та створює значні виклики для виборчого процесу. У зв'язку з цим необхідно виробити ефективні механізми, які гарантуватимуть реалізацію виборчих прав цієї категорії громадян та забезпечать прозорість і доступність виборчого процесу.

У документі здійснено аналіз основних проблем, пов'язаних із голосуванням за кордоном, зокрема складнощів у формуванні виборчих списків, обмеженої кількості виборчих дільниць, низької явки виборців, логістичних перешкод та необхідності адаптації законодавства. На основі міжнародного досвіду розглянуто можливі рішення, що дозволять забезпечити ефективне голосування українців за кордоном, включно з розширенням мережі виборчих дільниць, запровадженням дострокового голосування, удосконаленням механізмів реєстрації виборців, а також використанням дистанційних технологій, таких як голосування поштою та електронне голосування.

Дослідження також акцентує увагу на правових аспектах виборчого процесу, враховуючи міжнародні стандарти та рекомендації Венеціанської комісії щодо забезпечення виборчих прав громадян, які перебувають за кордоном. Розглядається можливість внесення змін до українського виборчого законодавства з метою спрощення процедур реєстрації та голосування, що дозволить підвищити рівень політичної участі виборців за кордоном. Водночас у документі наголошується на необхідності створення ефективної системи контролю, яка мінімізує ризики маніпуляцій, фальсифікацій і зовнішнього втручання у виборчий процес.

Одним із ключових викликів є питання довіри громадян до виборчої системи, особливо в умовах повоєнного періоду. У зв'язку з цим у дослідженні пропонуються заходи, спрямовані на підвищення прозорості виборчого процесу, зокрема забезпечення незалежного моніторингу, удосконалення механізмів підрахунку голосів та впровадження інформаційних кампаній для виборців.

*Ключові слова:* вибори, виборчий процес, закордонне голосування, повоєнні вибори, дистанційне голосування.

**Summary**

**Afanasieva M. V., Shcherbyna K. O. Voting by Ukrainian citizens abroad in post-war elections: challenges and solutions.** – Article.

This study analyzes the issues related to organizing and conducting the voting process for Ukrainian citizens residing abroad in the context of post-war elections. The relevance of this topic is underscored by the unprecedented scale of forced migration following the full-scale invasion in 2022. According to various estimates, the number of Ukrainian citizens abroad exceeds 6.9 million, significantly altering the electoral landscape and posing considerable challenges to the voting process. Therefore, it is essential to develop effective mechanisms that will ensure the realization of voting rights for this category of citizens while maintaining the transparency and accessibility of the electoral process.

The article examines key challenges associated with voting abroad, including difficulties in compiling voter lists, the limited number of polling stations, low voter turnout, logistical barriers, and the need to adapt the legislative framework. Based on international experience, the study explores possible solutions to facilitate effective voting for Ukrainians abroad, such as expanding the network of polling stations, introducing early voting, improving voter registration mechanisms, and utilizing remote voting technologies, including postal and electronic voting.

The research also focuses on the legal aspects of the electoral process, considering international standards and the recommendations of the Venice Commission regarding the protection of voting rights for citizens abroad. It discusses the possibility of amending Ukrainian electoral legislation to simplify registration and voting procedures, which could increase political participation among expatriate voters. At the same time, the study emphasizes the need for establishing an effective oversight system to minimize the risks of manipulation, fraud, and external interference in the electoral process.

One of the key challenges is ensuring public trust in the electoral system, particularly in the post-war period. In this regard, the study proposes measures to enhance the transparency of the voting process, including independent monitoring, improved vote-counting mechanisms, and voter information campaigns.

*Key words:* elections, electoral process, out-of-country voting, post-war elections, remote voting.